

لایه‌های فرهنگ

متن زیر دربارهٔ روستای خان‌آباد نوشته شده است. خان‌آباد (محمدیه) روستایی کوهستانی است که در بخش جنوبی استان مرکزی و در ۳۵ کیلومتری غرب شهرستان خمین واقع شده و حدود ۵۰۰ نفر جمعیت دارد. متن را بخوانید و چند مورد از نمادها، هنجارها، ارزش‌ها و عقاید مردم این روستا را از متن استخراج و دسته‌بندی کنید و در جدولی بنویسید.

... روستای خان‌آباد با توجه به قدمت باستانی و داشتن آثار تاریخی و آب و هوای مناسب و جاذبه‌های طبیعی، قابلیت زیادی برای گردشگری دارد. با توجه به تحقیقات باستان‌شناسی، قدمت سکونت در این منطقه به حدود ۳۰۰۰ سال پیش برمی‌گردد. از جمله آثار باستانی روستا که نشانه‌هایی از این قدمت دارد می‌توان به چند قلعه قدیمی و چند قطعه سنگ نگاره و چهار غار در کوه‌های منطقه اشاره کرد.

از دیدنی‌های روستا یکی حفره‌ای در بلندترین نقطه کوه گره است که مردم منطقه آن را به نام «سوراخ بند باز» می‌شناسند و بنا بر روایاتی که سینه به سینه نقل شده، این حفره محل کمین و پناه‌گاه شخصی به نام بند باز بوده که البته قسمت‌هایی از آن تخریب شده است. «سنگ گینه» نیز از آثار قدیمی روستاست. در گذشته مردم روستا جهت تعیین زمان نقل و انتقال آب قنات از یک کشاورز به کشاورز دیگر جهت آبیاری زمین‌ها و باغ‌ها از این سنگ به‌عنوان ساعت استفاده می‌کردند. این سنگ در ضلع جنوب شرقی کوه گره و در دره‌ای به نام دره گینه قرار دارد. تعیین زمان به این صورت بوده که در هنگام غروب که سایه کوه به این سنگ می‌رسیده، نقل و انتقال آب آغاز می‌شده است. شغل اصلی اهالی روستای خان‌آباد کشاورزی و دامداری است.

... زنان روستا در گذشته (حدود نیم قرن پیش) پیراهن‌های بلند چیت و شلوار گشاد می‌پوشیدند. همهٔ زنان نوعی پوشش در روی سر داشتند که آن را چارقد می‌نامیدند و در زیر گردن با سنجاق قفلی آن را محکم می‌کردند، آنها از کفش‌های لاستیکی به نام گالش و در هنگام انجام فعالیت‌های روزانه از نوعی دمپایی رو بسته به نام اروسی استفاده می‌کردند و فایده آن این بود که خار و خاشاک کمتری با پاها تماس پیدا می‌کرد. لباس مردها یک پیراهن بلند با دو چاک در طرفین و یک شلوار و یک کمر بند (شال دور کمر) و کفش‌های لاستیکی بود که عمدتاً جنس آنها از پارچه‌های ارزان قیمت چیت و کرباس بود. از نظر اجتماعی، داشتن کلاه بین مردان مسن‌تر ده بسیار اهمیت داشته است.

در حال حاضر، مردان ده لباس‌های متداول مانند کت و شلوار و پیراهن و زن‌ها پیراهن و بلوز و دامن و شلوار و روسری می‌پوشند و هر چند در بین قدیمی‌ترها استفاده از شلوارهای پاچه گشاد، چارقد، کفش‌های لاستیکی، عبا دیده می‌شود اما نسل جدید لباس‌هایی با رنگ‌های شاد و مدل‌های روز را می‌پوشند. به‌علت همجواری روستای خان‌آباد با استان لرستان لهجه محلی روستا فارسی آمیخته با لری است و در کلمات فارسی، حرکات آن تغییر کرده و به‌حالت بسیار شیرین تکلم می‌شود. متأسفانه با نفوذ فرهنگ شهرنشینی در بین اهالی این گویش محلی شیرین کم‌کم رو به فراموشی می‌رود.

خواهر = خو آَر	برادر = برار، کاکا	شب = شبو	پشه = پَخْشه	سرفه = کوو	صورت = توررو	عطسه = پَشْکَه
خواب = خُو	آستین = اَنگِلَه	تاب بازی = قوقو	دیزی = دیگیله	آنطرف = اولا	زبان = زوآن	

روستای خان‌آباد، مسجد جامع و چند حسینیه دارد. از زیباترین و باشکوه‌ترین مراسم مذهبی که در روستای خان‌آباد اجرا می‌شود عزاداری دهه محرم است. یادواره شهدای روستا نیز به همت دهیاری، شورای اسلامی، انجمن جوانان، هیئت امناء و کانون فرهنگی هنری شفق و مسجد خاتم الانبیاء در روستا برگزار می‌شود و طی مراسمی افراد به دیدار خانواده شهدای روستا می‌روند و یاد و خاطره آنها را گرامی می‌دارند.

در روستای خان‌آباد رسم بر این است که هر سال بعد از پایان بارندگی‌های فصل بهار زن‌های روستا با همکاری و کمک همدیگر آتش نذری کویز می‌بزند که به نیت زیاد شدن آب کویز (قنات اصلی روستا) و یا کم نشدن آب آن است و نذر می‌کنند که سال بر برکتی برای آنها باشد و بعد از پخت آتش آن را بین همه اهالی تقسیم می‌کنند.

با گذشت زمان، برخی آداب و رسومی که در روستا با تشریفات خاصی انجام می‌شده از خاطر رفته اما برخی نیز با کمی تغییر، هر ساله اجرا می‌شود. شامگاه چهلمین روز پس از جشن شب چله، در چلهٔ زمستان، جشن ناقالی «کردعلی کوه» «سَدَه» یا «سده سوزی» برگزار می‌شود. اهالی روستای خان‌آباد بر این باورند که سرمای زمستان در این هشت روز که برابر با چهار روز آخر چله بزرگ و چهار روز اول چله کوچک است به اوج خود می‌رسد و بعد از پایان این هشت روز زمین نفس می‌کشد و زندگی را از سر می‌گیرد. پس، به همین مناسبت جشن می‌گیرند و با آتش زدن مترسکی کویه و زشت به نام کوله مرجان که نماد چیره شدن نور بر ظلمت و سیاهی می‌باشد می‌گویند: «ناقالی گنه گنه چهل رفته پنجا مانه». این مراسم هر ساله در روستای خان با حضور اهالی روستا و مهمانانی

از روستاهای همجوار در دهم بهمن ماه (چهل روز از زمستان گذشته و پنجاه روز به نوروز مانده) برگزار می‌شود. کشاورزان و باغداران نیز با قرار دادن تکه سنگی در روی تنه درختان میوه آرزوی سالی پر بار را در سر می‌پروراند آنها بر این باورند که قرار دادن سنگ در لابه لای شاخه و یا روی تنه درختان باردهی درخت را افزایش می‌دهد.

... رفتن به مهمانی‌های شبانه یا شب‌نشینی و خوردن شب چره از کارهای متداول اهالی خان‌آباد است. شب‌نشینی در اواخر پاییز و فصل زمستان بیشتر صورت می‌گیرد زیرا در روستاها بعد از برداشت محصول در فصل پاییز، اوقات فراغت و بیکاری روستائیان آغاز شده و تا پایان زمستان ادامه پیدا می‌کند. در شب‌های بلند زمستان، خانواده‌ها به دیدار اقوام، آشنایان و دوستان می‌روند. زنان در یک طرف کرسی، کودکان در کنار هم و مردان خانواده نیز در طرف دیگر کرسی نشسته و با یکدیگر گفت‌وگو می‌کنند. افراد ابتدا از کارهای روزانه خود صحبت می‌کنند و خاطراتی نیز از گذشتگان بیان می‌کنند. بیان داستان‌ها و یا حوادث تاریخی که به آن مثل می‌گویند و معمولاً توسط بزرگ‌ترها و باسوادترها بیان می‌شود، بسیار جذاب و شیرین است به طوری که در هنگام بیان آنها سکوت مطلق حاکم می‌شود و همگی سراپا گوش می‌شوند. از ضروریات شب‌نشینی‌ها در خان‌آباد، خوردن «شب چره» است که در لهجه خان‌آبادی «شوجر» می‌گویند. بعد از خوردن جای و کمی گفت‌وگو، زن میزبان به اندرونی رفته و با یک مجسمه بزرگ که حاوی بشقاب‌هایی از تنقلات رنگارنگ مانند مغز گردو، مغز بادام، مغز هسته زردآلو، شاهدانه، نخودچی، کشمش، برگه، آلو، سنجد و گندم بوداده است وارد اتاق مهمانان می‌شود و بشقاب‌ها را به طرز مناسب بر روی کرسی و در مقابل مهمانان و سایر افراد قرار می‌دهد.

جشن خرمن زمانی برگزار می‌شود که محصولات در حال برداشت است. در این زمان، جوانان و بچه‌ها شادمانی خاصی دارند و با این شادمانی به محل خرمن می‌روند و از صاحب خرمن درخواست می‌کنند مقداری از محصول را به صورت پاداش به آنها بدهد که اصطلاحاً کوكوله می‌گویند. صاحب خرمن نیز با شادمانی خاصی مقداری از آن را که حدود ۲ تا ۳ کیلو می‌باشد به آنها می‌دهد و آنها نیز به همراه بچه‌های دیگر با پول یا کالایی که از فروش یا معامله آن به دست آورده‌اند، جشن می‌گیرند. اعتقاد بر این است که این عمل موجب برکت محصولات می‌شود.

... از مراسمی که در شب عید برگزار می‌شده و هنوز هم کم و بیش به قوت خود باقی است «تخ تخی» است. جوانان روستا در شب عید بر پشت بام‌ها رفته و پارچه‌ای که معمولاً چادر خان‌ها است را از پشت بام خانه اهالی طوری آویزان می‌کنند که جلو درب ورودی خانه باشد و از اهل خانه طلب عیدی که معمولاً سکه یا تخم مرغ رنگی است می‌کنند، سپس اهل خانه عیدی را به چادر گره زده و چادر را به علامت بستن عیدی کمی تکان می‌دهند و چادر بالا کشیده می‌شود. البته در گذشته چادر از سوراخی که روی پشت بام بوده (دریچه) و جهت تهویه خانه از آن استفاده می‌شده آویزان می‌شد. این مراسم در اصطلاح تخ تخی نام دارد. در روستای خان‌آباد اعتقاد بر این است که سفره صبحانه روز نوروز را یکی از افراد فامیل که معمولاً پسر بزرگ فامیل است باز کند تا سفره همیشه پربرکت باشد. لذا در روز عید کسی حق باز کردن آن را ندارد تا فرد مورد نظر آن را باز کند و داخل سفره نیز کادویی قرار می‌دهند و شخصی که سفره را باز می‌کند کادو متعلق به اوست.

در ناوایی روستای خان‌آباد، نان شیرمال و فتیر محلی به مناسبت عید نوروز پخته و عرضه می‌شود. متأسفانه با ورود فرهنگ شهرنشینی در روستا خیلی از مراسم‌ها فراموش شده‌اند که از جمله می‌توان به مراسم بخت نان اشاره نمود. دیگر در روستا خبری از تورهایی که با ملاتی از گل و موی بز ساخته می‌شد، نیست. همچنین از بوی دود تنور که هنگام صبح قبل از طلوع آفتاب به مشام می‌خورد و انسان را از خواب بیدار می‌کرد.

... مردم خان‌آباد به چشم کردن اعتقاد زیادی دارند. برای جلوگیری از چشم‌زخم، مهره‌هایی آبی رنگ به نام مَرِّ کُیُو آویزان می‌کنند و نیز آیه «وَإِنْ يَكَادُ» و ادعیه را با سنجاق بر شانه چپ افراد نصب می‌کنند. ریختن اسپند بر آتش و به اصطلاح اسفند دود کردن نیز همچون سایر مناطق ایران برای رفع چشم‌زخم مرسوم است. در خان‌آباد برای خنثی کردن اثر چشم‌زخم اشعاری را به زبان محلی می‌خوانند.

اهالی روستای خان‌آباد همچنین بر این باورند، اگر نوزادی در هنگام سپیده دم به دنیا بیاید موجب برکت است. رسم بر این است که اگر فردی کاری را شروع می‌کند مثلاً دار کردن قالی یا پخت نان و... انتظار دارند این فرد در ابتدای کار در آنجا حضور داشته باشد و یا او را دعوت می‌کنند تا موجب برکت در آن کار شود و اصطلاحاً می‌گویند فلان شخص پای سبکی دارد.

برگرفته از تارنمای روستای خان‌آباد

با تصرف و تلخیص

www.khanabad.ir

نمادها و هنجارها: وجود چند قلعه قدیمی، چند سنگ نگاره، چهار غار، کوه گره

ارزش‌ها و عقاید: بخش آش نذری به نیت زیاد شدن آب قنات، جشن باقالی، جشن خرمن، اعتقاد به چشم کردن، اعتقاد

به پای سبکی، اعتقاد به سفره صبحانه روز نوروز